

شناسایی عوامل مؤثر بر نوسانات بازار ارز با استفاده از تحلیل

مضمونی و تکنیک MICMAC

مصطفی بهادران شیروان^۱، جهانیار بامداد صوفی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۰۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۲۷

فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال بیست چهارم، شماره ۹۱، تابستان ۱۴۰۰

 20.1001.1.1735501.1400.24.91.7.9

چکیده

سؤال اصلی (یا هدف اصلی): با توجه به وابستگی قسمت عمده درآمدهای کشور به صادرات نفتی و غیرنفتی اعم از فروش نفت خام، فرآورده‌های نفتی، محصولات پتروشیمی، معادن و فلزات و در مقابل حجم واردات کشور اعم از مواد اولیه، کالای سرمایه‌ای، کالای واسطه‌ای و همچنین محصول نهایی، ارز از اهمیت ویژه‌ای در اقتصاد ملی و تولید کالا و خدمات در کشور برخوردار است. اما نوسانات نرخ ارز در سالیان اخیر تولید در کشور را با ریسک‌های فراوانی روبه‌رو کرده است. هدف از انجام این پژوهش آن است که عوامل مؤثر بر بازار ارز و نوسانات آن شناسایی شده و با دسته‌بندی آن‌ها معلوم شود برای کاهش نوسانات بازار ارز چه عواملی باید مورد توجه سیاست‌گذاران قرار گیرند.

روش پژوهش: بدین منظور با انجام مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه با متخصصان عرصه تولید و اقتصاد ارزی داده‌های لازم گردآوری شده و با کمک تحلیل مضمونی مهم‌ترین عناصر مؤثر در بازار ارز شناسایی گردیدند. سپس با کمک تحلیل MICMAC عوامل شناسایی شده حسب اثرگذاری و اثرپذیری دسته‌بندی شدند.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان می‌دهند که به غیر از عامل تحریم که بر روی دیگر عوامل بسیار اثرگذار است اما از دیگران اثری نمی‌پذیرد، «منابع ارزی»، «فضای روانی حاکم بر بازار ارز» و «اثرگذاری مدیریتی بانک مرکزی» بیشترین اثرگذاری و اثرپذیری را از عوامل ده‌گانه دارند. «تحریم‌های تحمیل شده» به عنوان متغیر مستقل بیشترین اثرگذاری را بر دیگر مولفه‌ها داشته، اما از ایشان تأثیری نمی‌پذیرد؛ و «سیاست ارزی»، «سیاست پولی»، «منابع ارزی»، «رفتار دولت»، «تقاضای سوداگرانه» و «نظارت جامع» متغیرهای وابسته به مؤلفه‌های دیگر هستند. در انتها نقشه اثرپذیری مستقیم و غیرمستقیم و گراف روابط میان عوامل شناسایی شده ارائه شده است.

کلیدواژه:

بازار ارز، تحلیل مضمونی، MICMAC، بانک مرکزی، سیاست‌گذاری ارزی، نوسانات بازار ارز

۱ - (نویسنده مسئول)، دانشجوی دکتری دانشگاه امام صادق (ع) تهران، ایران. mshirvan@chmail.ir

۲ - دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی تهران، ایران. bamdadoofi@yahoo.com

۱- مقدمه و بیان مسئله:

۱-۱- مقدمه موضوع

در سالیان اخیر فشارهای متعددی بر بدنه اقتصاد کشور وارد شده و به تصریح عالی‌ترین مقامات رسمی و اجرایی کشور، اقتصاد مسئله اول حال حاضر جمهوری اسلامی ایران است. بسیاری از متخصصان و سیاست‌گذاران شوک‌های وارد شده بر زنجیره تأمین کالا و تولید در بازه زمانی اخیر را با دوره هشت ساله جنگ تحمیلی مقایسه کرده و افرادی وضعیت فعلی را نگران‌کننده‌تر از آن دوران برمی‌شمارند. لذا بررسی جریان‌ات و زنجیره‌های تولید و تأمین کالا از مهم‌ترین موضوعات روز اقتصاد و مدیریت خواهد بود.

زنجیره تولید و تأمین کالا در کشور تابع وجود سه مؤلفه مهم: جریان‌ات مالی، جریان مواد و جریان اطلاعات از ابتدای زنجیره و طی آن می‌باشد. این تحقیق در پی بررسی یکی از جریان‌ات یعنی جریان مالی است. با عنایت به تحریم‌های تحمیل شده بر کشور می‌توان به راحتی نشان داد که از بین فرآیندها و اجزای جریان مالی، بازار ارز تأثیر موثری بر اقتصاد و تجارت یافته است. در نتیجه پژوهش حاضر بر این بازار متمرکز شده است.

۱-۲- ضرورت موضوع

با توجه به وابستگی قسمت عمده درآمدهای کشور به صادرات نفتی و غیرنفتی اعم از فروش نفت خام، فرآورده‌های نفتی، محصولات پتروشیمی، معادن و فلزات و در مقابل حجم واردات کشور اعم از مواد اولیه، کالای سرمایه‌ای، کالای واسطه‌ای و همچنین محصول نهایی، ارز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ به عبارت دیگر کسب درآمدهای ارزی، دسترسی به منابع ارزی و نقل و انتقال آن برای مبادلات تجاری و نیازهای ارزی کشور. علاوه بر این مسائل سیاست‌های ارزی کشور و نحوه تخصیص و تأمین (کانال‌های توزیع ارز) که منحصر در دولت و بانک مرکزی است و دسترسی متقاضیان ارز که قسمتی از آن را صنایع تولیدی یا مونتاژی کشور تشکیل می‌دهد به ارز موردنیاز نیز برای اقتصاد و تولید کشور بسیار ضروری می‌باشد. نرخ ارز نیز مستقیماً بر درآمدها و هزینه‌های دولت مؤثر است؛ با استفاده از نرخ برابری پول خارجی بر حسب پول داخلی، درآمد ارزی حاصل از صادرات نفت خام، به درآمد دولت بر اساس پول داخلی تبدیل می‌شود. وقتی درآمد حاصل از صادرات نفت خام و یا نرخ ارز تغییر نماید درآمد ریالی دولت از محل فروش این فرآورده‌ها تغییر خواهد کرد. افزایش نرخ ارز نیز سبب افزایش قیمت کالاهای وارداتی می‌گردد. نوسانات نرخ ارز تقاضای کل اقتصاد را از طریق واردات، صادرات، تقاضای پول و عرضه اقتصاد را از طریق هزینه کالاهای واسطه وارداتی تحت تأثیر قرار خواهد داد.

به دلیل نیاز ارزی کشور جهت واردات کالا و خدمات آنگاه که نوسانات ارزی بر فضای اقتصاد کشور غالب شود، کاهش ارز در کشور یا نوسانات قیمت آن در کشور سبب کاهش واردات مواد اولیه موردنیاز تولید یا نوسان آن و در نتیجه افزایش قیمت کالا در بازار داخلی می‌گردد.

۱-۳-۱- اهمیت موضوع

براساس اعلام بانک مرکزی، در ۶ ماه نخست سال ۱۳۹۹، میزان ۵/۲۶۷ میلیارد دلار برای واردات کالاهای اساسی با نرخ ترجیحی از سوی بانک مرکزی تخصیص و تأمین داده شده و پیش‌بینی شده که تا پایان سال در مجموع ۹ میلیارد دلار ارز ترجیحی برای کالاهای اساسی اختصاص داده شود. اختصاص ۹ میلیارد دلار ارز ترجیحی در سال ۱۳۹۹ برای کالاهای اساسی در حالی است که در حال حاضر از بین ۲۵ قلم کالای اساسی سال ۱۳۹۷، تنها ۵ قلم کالا باقیمانده و مقایسه میزان ارز اختصاصی برای این ۵ قلم با ۱۴ میلیارد دلار سال ۱۳۹۷ برای ۲۵ قلم، قابل توجه است. برای مثال برنج که از اقلام کالای اساسی حذف شده است، در سالهای گذشته بالاترین رتبه‌ها در میزان تخصیص ارز ترجیحی را داشته است. (کاوپانی و عبداللهی ۱۳۹۹)

بنابراین هرگونه رفتار ارز می‌تواند صنایع ارزی و زنجیره تأمین آن را تحت تأثیر قرار دهد. مشاهدات، مصاحبه‌ها و گزارشات مختلف موجود طی سالیان اخیر حاکی از وقوع نوسانات در زنجیره تأمین صنایع ارزی کشور متأثر از وضعیت ارزی کشور بوده است که این خود از منظر علل و عوامل مؤثر بر آن در داخل و خارج از کشور جای بررسی دارد که در این تحقیق به آن پرداخته خواهد شد. برای نمونه علاوه بر نحوه مدیریت ارزی کشور، محدودیت‌های بین‌المللی چون تحریمها نیز آثار خاص خود را بر درآمدهای کشور، دسترسی به منابع ارزی، تجارت بین‌المللی و نقل و انتقال بانکی داشته است. طی سالهای گذشته تاکنون علاوه بر مشکلات مذکور، با افزایش و جهش ناگهانی نرخ ارز، همه واحدهای تولیدی خصوصاً واحدهایی که برای تأمین مایحتاج و مواد اولیه خود از خارج نیاز ارزی داشته‌اند، دچار کمبود نقدینگی شده‌اند که برای مثال می‌توان در کالاهای اساسی کشور به صنعت دام و طیور، در کالاهای استراتژیک به صنعت دارو و در کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای به صنعت خودروسازی در کشور اشاره نمود که آسیب‌های نوسانات ارزی را به صورت ملموس درک نموده‌اند. وابستگی خوراک دام در صنعت دام و طیور به واردات برخی مواد، نیاز ارزی ۳ میلیارد دلاری سالیانه صنعت دارو جهت واردات (اعم از داروها بیشتر شامل داروهای بیماران سرطانی و شیمی درمانی، داروهای موردنیاز بیماران خاص و پیوندی و بخشی از واکسن‌ها و بخشی از مواد اولیه موردنیاز کارخانه‌های داروسازی کشور)، وابستگی خودروسازی کشور

به برخی قطعات خارجی و همچنین برخی قطعه سازان به برخی مواد اولیه خارجی از جمله مهم‌ترین این مسائل بوده است.

یکی از آثار مخرب نوسانات ارزی به خصوص آنگاه که بر شدت آن افزوده شده، آثار مخربش بر تولید و توزیع درآمد ملی است. این نوسانات، با افزایش عدم اطمینان و ریسک، ضد سرمایه‌گذاری و تولید عمل می‌کند و با افزایش انتظارات تورمی و غیر قابل پیش‌بینی تر شدن تورم، به افزایش قیمت کالاها و خدمات دامن می‌زند و به دلیل رانتی که ایجاد می‌کند نابرابری توزیع درآمد را تشدید می‌نماید حتی به احتکار و عدم عرضه کالا کشیده می‌شود. نوسان شدید و ابهام در بازار ارز باعث می‌شود در بازار کالاهای وارداتی تقاضا افزایش و عرضه کاهش یابد. نوسان و افزایش شدید نرخ ارزهای خارجی، به تدریج آثار خود را در بازار کالاهای وارداتی نظیر رایانه و ماشین‌های اداری، لوازم‌خانگی، خودروهای خارجی، کاغذ، تجهیزات صنعتی و... نشان داده و بسیاری از فروشندگان به تصور افزایش بیشتر نرخ ارز، عرضه کالاهای خود را محدود کرده و آن‌ها را در انبارها نگه‌دارند.

اهمیت این موضوع به‌اندازه‌ای بود که در عالی‌ترین سطوح مدیریت کشور و به عنوان یکی از عوامل مؤثر در محورهای اساسی سیاست‌های ابلاغی اقتصاد مقاومتی به سران قوای سه‌گانه کشور در قالب مبارزه با عوامل تهدیدزای اقتصادی و تکانه‌های اقتصادی مطرح گردید. برای نمونه مقام معظم رهبری (۱۳۹۱) در دیدار اعضای هیئت دولت دهم اهمیت مدیریت منابع ارزی را مورد تأکید قرار داده‌اند: «مسئله‌ی منابع ارزی هم مسئله‌ی مهمی است... روی این مسئله دقت کنید، خیلی باید کار کنید. واقعاً باید منابع ارزی را درست مدیریت کرد. حالا اشاره شد به ارز پایه؛ در این زمینه هم حرفهای گوناگونی از دولت صادر شد. یعنی در روزنامه‌ها از قول یک مسئول، یک جور گفته شد؛ فردا یا دو روز بعد، یک جور دیگر گفته شد. نذارید این اتفاق بیفتد. واقعاً یک تصمیم قاطع گرفته شود، روی آن تصمیم پافشاری شود و مسئله را دنبال کنید. به‌رحال منابع ارزی باید مدیریت دقیق بشود.» (مقام معظم رهبری ۱۳۹۱)

۱-۴- مساله اصلی

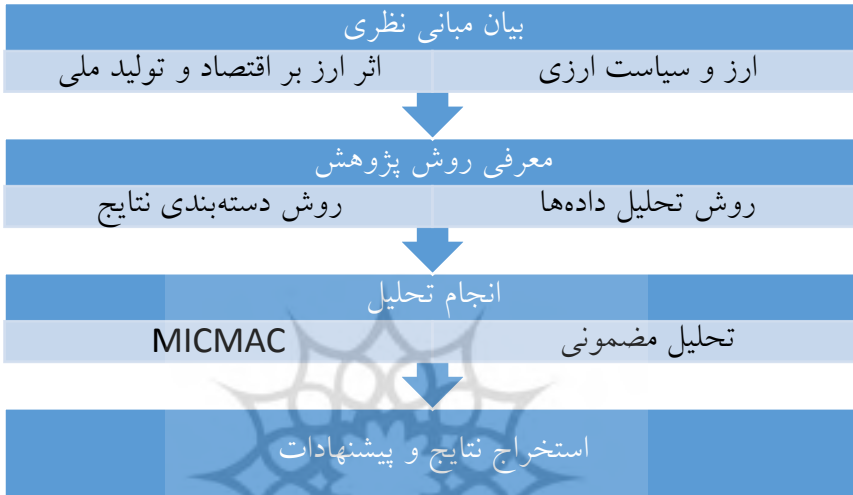
هدف این پژوهش آن است که عوامل مؤثر در نوسانات بازار ارز را شناسایی کرده و عوامل مهم‌تر را از آن میان به سیاست‌گذاران مربوطه معرفی نماید. سوالات اصلی این پژوهش عبارتند از:

- چه عواملی در ایجاد نوسانات در بازار ارز مؤثر هستند؟
- چه عواملی در بازار ارز از اهمیت بالاتری برای سیاست‌گذاری برخوردارند؟

۱-۵- نحوه سازماندهی مقاله

در این مقاله به تناسب مساله اصلی و اهداف بیان شده، پس از مرور برخی مبانی نظری و ادبیات موضوع، به روش گردآوری داده‌ها و تحلیل ایشان پرداخته می‌شود و سپس با کمک روش گفته شده به تحلیل موضوع پرداخته خواهد شد. سازماندهی مقاله را در قالب الگوریتم زیر نیز می‌توان نمایش داد.

۲- ادبیات موضوع و پیشینه

۲-۱- ادبیات نظری

برای آن‌که وجوهی از یک کشور به کشور دیگر منتقل شود باید این پول از جنس پول کشور مبدأ به پول کشور مقصد تبدیل شود. بازار ارز جایی است که این تبدیلات در آن اتفاق می‌افتد و نیز خود ابزاری است که این‌گونه انتقالات را شکل می‌دهد. اهمیت این بازار در آنست که قیمت پول یک کشور به پول دیگر کشورها در این بازار تعیین می‌شود. (میشکین ۱۳۹۰)

در توضیح تفصیلی‌تر می‌توان گفت که بازار ارز بازاریست که در آن، عرضه‌کنندگان، دلال‌ها و تقاضاکنندگان به خریدوفروش ارز می‌پردازند. بازار ارز را نباید در حکم مکان یا محلی تلقی کنیم بلکه آنرا باید در حکم مکانیسمی دانست که خریداران و فروشندگان ارز را برای انجام معامله ارزی به یکدیگر نزدیک می‌کند. دلال‌ها ارز اغلب در حالی که عرضه‌کننده ارزی

¹. Foreign Exchange Market

هستند متقاضی همان ارز با نرخ دیگر می باشند. دلالت ارز نقش مهمی در بازار ارز دارند. کار دلال آنست که خریدار و فروشنده ارز را به هم نزدیک می کند. چون سرمایه دلال محدود است به حساب خود وارد معامله ارزی نمی شود و فقط برای مشتریان اقدام به خرید و فروش می کند. نرخ ارز در این بازار تعیین و اعلام می شود. عرضه کنندگان ارز به بازار عبارتند از صادرکنندگان کالاها، شرکت های حمل و نقل دریایی، هوایی و زمینی، سفارتخانه ها و کنسولگری ها، شرکت های خارجی، دانشجویان، تجار، توریست ها و غیره. در مقابل تقاضا کنندگان ارز واردکنندگان کالاها، شرکت های حمل و نقل، بیماران، تجار، توریست های عازم خارج از کشور و ... می باشند. (زمانی فراهانی ۱۳۷۲)

گزارش بانک تسویه بین المللی نیز که تحت نظر کمیته بازارها^۱ و کمیته سیستم مالی جهانی^۲ این بانک از بررسی نزدیک به ۱۳۰۰ بانک و معامله گران حوزه های مربوطه و جمع بندی های ملی گزارش شده به BIS تهیه شده است نشان می دهد که میانگین تجارت در بازار ارز خارجی در ماه آوریل ۲۰۱۶ روزانه ۵٫۱ تریلیون دلار بوده است که نسبت به میزان تبادلات زمان مشابه در سال ۲۰۱۳ حدود ۰٫۳ تریلیون دلار افت داشته است، دلار کماکان ارز غالب است که ۸۸٪ مبادلات را به خود اختصاص داد و پس از آن یورو، ین و دلار استرالیا سهم داشته اند. ۵ کشور انگلستان، ایالات متحده، سنگاپور، هنگ کنگ و ژاپن ۷۷٪ مبادلات ارز خارجی را به خود اختصاص داده اند. (Bank for International Settlements (2016)

عملیات در بازار ارز

عاملان بازار ارز به صورت های ذیل اقدام به خرید و فروش ارز می نمایند: (زمانی فراهانی ۱۳۷۲) آربیتراژ ارز: یعنی خرید ارز آنجا که ارزان تر است و فروش در همان زمان در جائیکه گرانتر است. آربیتراژ ارز زمانی سودآور است که تفاوت مکانی نرخ ارز از هزینه نقل و انتقال ارز^۳ بیشتر باشد.

آربیتراژ بهره: منظور ارتفاع از بهره می باشد از این رو تفاوت بین نرخ های بهره بین دو بازار پولی موجب انجام معامله ارزی تحت این عنوان می شود. به عبارت دیگر، آربیتراژ بهره عبارت است از انتقال وجوه نقد از یک مرکز پولی و یک پول به مرکز پولی و به پول دیگر برای کسب سود از نرخ بهره بالاتر.

1. Markets Committee
2. Committee on the Global Financial System
3. Exchange Rate Differential

هجینگ ارز در بازار سلف ارز انجام می‌شود. عاملان ارز در بازار سلف به نرخ سلف، اقدام به معامله ارزی می‌نمایند. با توجه به اینکه ارزها در بازار ارز از ثبات نرخ برابری ارز برخوردار نمی‌باشند کسانیکه در آینده دریافت یا پرداخت ارزی دارند با این خطر مواجه هستند که به دنبال نوسان نرخ ارز، مبالغ بیشتر یا کمتر با پول داخلی دریافت یا پرداخت نمایند. عاملان ارزی با هجینگ، خود را در مقابل نوسان آتی نرخ ارزها می‌پوشانند. هجینگ در بازار ارز بیشتر توسط بازرگانان صادرکننده یا واردکننده مورد استفاده قرار می‌گیرد. در واقع بازرگانان واردکننده کالا که طبق قرارداد با فروشنده کالا قرار است مثلاً شش ماه دیگر قیمت کالای وارداتی را به ارز بپردازد با این خطر روبروست که نرخ ارز در سررسید افزایش یابد و تاجر واردکننده مجبور به پرداخت پول محلی بیشتری شود از این رو این تاجر در بازار سلف ارز اقدام به خرید ارز به میزان موردنیاز به سررسید شش ماه با نرخ که همین امروز (نرخ سلف ارز) مورد توافق قرار می‌گیرد می‌کند و تحویل و تحول ارز در سررسید شش ماه انجام خواهد شد.

آربیتراژ بهره با پوشش: اگر آربیتراژ بهره که در آن انتقال وجوه نقد از یک بازار پولی و یک پول به بازار پولی و پول دیگر با هدف انتفاع از بهره مطرح بود در شرایطی انجام شود که ریسک کاهش بهره در نقطه هدف ممکن و سبب نه تنها سود بیشتر شبکه زیان شود در این شرایط آربیتراژ بهره با پوشش مطرح می‌گردد تا عامل ارزی بتواند در مدت سررسید با خریدوفروش ارزی در بازار سلف، جلوی آن ریسک و ضرر را بگیرند.

سوداگری ارزی: به سوداگری ارزی، سفته‌بازی ارز نیز گفته می‌شود. سوداگری ارز همان هجینگ ارز می‌باشد با این تفاوت که سوداگر به قصد انتفاع، اقدام به معامله ارزی در بازار سلف می‌نماید. سوداگری ارز بیشتر در بازار سلف ارز انجام می‌گیرد. به طور کلی در حالی که هجینگ کننده به قصد پوشش از نوسانات ارزی اقدام به معامله ارزی می‌نماید سوداگر ارز خطر نوسانات ارزی را می‌پذیرد تا سودی نصیب خود سازد. چنانچه سوداگر ارز نوسانات آتی نرخ ارز را درست پیش‌بینی کرده باشد سود خواهد برد در غیر این صورت متضرر خواهد گردید. هرچند سوداگری ارز علی‌الاصول در بازار سلف ارز صورت می‌گیرد اما برخی مواقع؛ سوداگران ارز در بازار نقدی نیز اقدام به معامله می‌نمایند. در این حالت با پیش‌بینی امکان کاهش ارزش برابری ارز اول در برابر ارز دوم، به خرید و نگهداری ارز دوم اقدام خواهد کرد تا در زمان کاهش ارزش ارز اول، با فروش و انتفاع حاصل نماید یعنی سرمایه خویش را پس

1. Hedging

2. Speculation

از تبدیل، راکد نماید و از بهره پول صرف نظر نماید و پس از کسر بهره پول، سود خواهد برد. بنابراین در سوداگری ارز به صورت نقدی، عامل بهره پول هم دخالت می‌نماید. (همان) برخی دیگر برخی سوداگری ارزی را خریدوفروش هم‌زمان پولهای خارجی در مراکز مختلف پولی برای سودبردن از اختلاف نرخ ارز موجود در آن مراکز، در یک زمان تعریف کرده اند. (شجری و نصراللهی ۱۳۷۷)

سوآپ^۱: عبارت است از خرید نقدی ارز و فروش همان ارز در بازار سلف ارز و یا بالعکس. به عبارت دیگر سوآپ عبارتست از انجام دو معامله ارزی در یک زمان با سررسیدهای متفاوت رید نقدی ارز و فروش وعده‌دار همان ارز و یا خرید وعده‌دار ارز و فروش نقدی همان ارز. با سوآپ، خطر تغییرات نرخ ارز از بین می‌رود و موجب بیمه ارز می‌شود. سوآپ ارز اصولاً بین بانکهای مرکزی کشورها طبق قرارداد قبلی انجام می‌شود. بدین ترتیب معاملات سوآپ به بانک مرکزی این امکان را می‌دهد تا نسبت به حفظ نرخ برابری ارز اقدام نماید.

آثار ارز بر اقتصاد ملی

ارزبر تولید داخلی تاثیر دارد. کالاهای موجود در جامعه را می‌توان از منظری به دو گروه تقسیم کرد: کالاهای ارزبر و کالاهای غیر ارزبر. نرخ کالاهایی که مواد اولیه، قطعات، ماشین آلات آنها و نرخ خدماتی که دارای منشأ خارجی هستند تحت تاثیر نرخ ارز قرار دارد. این کالاهای به دو دسته تقسیم می‌شود: کالاهایی که ارزبری مستقیم یا غیرمستقیم آن تحت تاثیر ارز آزاد است و کالاهایی که ارزبری آنها تحت تاثیر ارز رسمی است که تقریباً محدود به کالاهای و خدمات ضروری می‌شود. قیمت کالاهای ارزبر به نسبت میزان ارزبری که دارند تحت تاثیر قرار می‌گیرد. (عادلی ۱۳۷۱)

تاثیر حجم منابع ارزی و نرخ تبادل آن بر بخش کالایی اقتصاد روشن است. اما این موارد بر لایه سیاستی اقتصاد ملی هم تاثیر دارد. تغییر نرخ ارز حتی در اقتصادهایی همچون ایالات متحده آمریکا هم بر تورم تاثیرگذار است و به تبع تغییر نرخ تورم، دولت را وادار به تغییر کوتاه‌مدت یا بلندمدت سیاست‌های پولی و مالی می‌نماید. (Stiglitz and Walsh 2006) علاوه بر این موارد تاثیر ارز را بر بودجه دولت نیز می‌توان مشاهده نمود. مهم‌ترین آثار ارزبر بودجه کشور را می‌توان در چند حوزه مشاهده نمود: (عادلی ۱۳۷۱)

- اثر بر درآمدها: با تعدیل نرخ ارز میزان درآمدهای دولت افزایش چشمگیری پیدا می‌کند. این درآمدها در صورتی که به‌خوبی برنامه‌ریزی شود و در هزینه کردن آن، اعتدال لازم وجود داشته باشد می‌تواند در کاهش کسر بودجه با بازپرداخت بدهی‌های دولت

۱. Swap

به بانک مرکزی و مآلاً تخفیف تورم و همچنین عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه‌تر درآمدها مؤثر واقع شود.

- اثر بر هزینه‌ها: هزینه‌های دولت نیز در همه بخشها افزایش می‌یابد اعم از هزینه‌های اجرای دولت مانند پرداخت حقوق و دستمزد کارکنان دولت، هزینه‌های سرمایه‌گذاری دولت
- هزینه‌های سوبسید: موجب کاهش هزینه‌های پرداختی دولت برای سوبسید خواهد شد
- اثر بر کسری بودجه: با فرض اینکه بپذیریم ریشه تورم، کاهش ارزش ریال و نوسانات شدید نرخ ارز و مشکلات ناشی از آن در بیماری کسری بودجه مزمّن نهفته است در این صورت تعدیل نرخ ارز به دلیل افزایش درآمدهای مستقیم و غیرمستقیم دولت البته مشروط به ثابت ماندن برنامه‌های جاری و عمرانی دولت، سبب ایجاد مازاد بودجه و در نتیجه کاهش کسری بودجه و بازپرداخت بدهی‌های دولت به بانک مرکزی جهت جبران آثار زیان‌بار افزایش پایه پولی ناشی از کسر بودجه‌های قبلی می‌گردد.

در نهایت تاثیر ارز را بر تعامل کشورها و از جمله تراز پرداختها نیز می‌توان دید. از جمله شرایط و نشانه‌هایی که کشورها را به این نتیجه می‌رساند که نرخ ارز غیرواقعی خود را تعدیل کنند کسری در تراز پرداختها و کاهش ذخایر ارزی است. وقتی که هزینه‌های ارزی کشور به طور مستمر بر درآمدهای آن پیشی می‌گیرد و بر تراز پرداختها فشار می‌آید هیچ چاره‌ای جز کاهش هزینه‌های ارزی نیست یعنی شرایطی را به وجود آوریم که تقاضا برای ارز کاهش یابد به دو شیوه: انجام سهمیه‌بندی ارزی و دیگری تعدیل نرخ ارز به گونه‌ای که با ریال موجود در دست مشتریان امکان خرید ارز بیشتر را به آنان ندهیم.

۲-۲- پیشینه پژوهش

در زمینه بررسی نوسانات ارزی و تاثیر آن بر اقتصاد و صنایع کشور پژوهش‌هایی به انجام رسیده است. برخی از این پژوهش‌ها ماهیت نظری و مطالعاتی دارند، مانند پژوهش نظربلند (۱۳۷۹) که به طور کلی به مسئله رویارویی با نوسانات ارزی و دو نیروی فعال در آن (پوشش نوسان یا هجینگ در مقابل سفته‌بازی یا اسپکیولیشن) پرداخته است. (نظربلند ۱۳۷۹). و یا پژوهش مطهری و همکاران (۱۳۹۴) به دنبال الگوی هشداری پیش از وقوع برای نوسانات ارزی بوده‌اند.

برخی از پژوهش‌ها به عوامل مؤثر بر نوسانات ارزی پرداخته‌اند. مانند نقدی و بختیاری (۱۳۹۴) و نیز فخرایی و احمدی (۱۳۹۰) که به ترتیب اثر کسری بودجه، و تمرکز

جغرافیایی، بی‌ثباتی نرخ ارز موثر واقعی و بی‌ثباتی درآمدهای ارزی صادرات نفت؛ بر نوسانات ارزی را شناسایی نموده‌اند.

برخی از پژوهش‌ها همانند کازرونی و همکاران (۱۳۹۳) به بیان نتایج نوسانات ارزی (بر الگوی صادراتی کشور) دست یازیده‌اند. از این جمله می‌توان به پژوهش نجارزاده و همکاران (۱۳۸۸) نیز اشاره کرد که تاثیر نوسان ارزی بر بازار بورس را کاویده‌اند.

نویسندگان	اهداف و یا سؤالات اصلی	روش انجام پژوهش	مهم‌ترین یافته‌ها
(نظربلند ۱۳۷۹)	چگونه می‌توان خطر رویارویی با نوسانات ارزی را مدیریت نمود؟	تحلیل کیفی	با استفاده از الگوی هجینگ و اسپکیولیشن، می‌توان خطر رویارویی با نوسانات ارزی را مدیریت نمود.
(مطهری، لطفعلی پور احمدی and شادمهری ۱۳۹۴)	چگونه می‌توان پیش از بروز نوسان ارزی متوجه وقوع شد؟	اقتصادسنجی	با استفاده از الگوی مارکوف سوئیچینگ گارچ می‌توان پیش از بروز نوسان ارزی، به بروز آن پی برد.
(بختیاری و نقدی ۱۳۹۴)	آیا کسری بودجه بر بروز نوسان ارزی اثر دارد؟	اقتصادسنجی و آزمون فرض	براساس یافته‌های این مقاله کسری بودجه در بروز نوسانهای ارزی موثر است
(فخرایی و احمدی ۱۳۹۰)	چه عواملی باعث بروز نوسان ارزی می‌شوند؟	مدل‌سازی با ARDL و آزمون فرض	تمرکز جغرافیایی، بی‌ثباتی نرخ ارز موثر واقعی و بی‌ثباتی درآمدهای ارزی صادرات نفت
(کازرونی، حسن نژاد دانشمند and منیعی ۱۳۹۳)	نوسان ارزی بر الگوی صادراتی کشور چه اثری دارد؟	تحلیل سری زمانی	در دوره موردبررسی نوسانات ارزی باعث افزایش قابل توجه صادرات در ۵ بخش موردبررسی شده است.
(نجارزاده، آقایی خوندایی and رضایی پور ۱۳۸۸)	نوسان ارزی بر بازار سرمایه چه اثری دارد؟	اقتصادسنجی و آزمون فرض	بر شاخص قیمت سهام در بلند مدت تاثیر منفی و در کوتاه مدت تاثیر مثبت

وجه نوآوری مقاله حاضر نسبت به مطالعات پیشین: اما در مورد مدیریت نوسانات ارزی پژوهش‌های اندکی انجام شده است و پیش‌فرض اغلب پژوهش‌ها آن بوده است که باید با حذف عوامل ایجادکننده نوسانات ارزی به مقابله با این نوسانات رفت. اما مصاحبه‌های انجام شده در مقاله حاضر نشان می‌دهد که سیاست‌گذاران ارزی در کشور اغلب پذیرفته‌اند که مقابله با نوسانات به این سادگی میسر نبوده و با توجه به سپهر سیاست خارجی و داخلی ایران، نوسانات شدید ارزی همواره در کمین اقتصاد ایران خواهد بود. پژوهش حاضر سعی دارد تا این خلا را جبران نماید و ابزاری برای سیاست‌گذاران فراهم نماید تا در هنگامه بحران بر نقاط کلیدی تمرکز نمایند.

۳- روش تحقیق

نوع و استراتژی کلی تحقیق

پژوهش حاضر از نوع کاربردی بوده و برای پاسخگویی به سوال سیاست‌گذاران ارزی تدوین شده است. از حیث استراتژی تحقیق این پژوهش ترکیبی از شیوه‌های کیفی و کمی را به کار برده است. به این صورت که ابتدا با استفاده از روش تحلیل مضمونی حجم بالایی از داده‌های مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه را در قالب تعدادی مضمون آرایه نموده و سپس با استفاده از روش کمی MICMAC به دسته‌بندی مضمون‌های شناسایی شده پرداخته است.

روش گردآوری و تحلیل داده‌ها^۱

داده‌های لازم برای پژوهش حاضر، کیفی و روش دستیابی به آن‌ها مطالعات کتابخانه‌ای و انجام مصاحبه است. برای انجام پژوهش حاضر در مرحله گردآوری داده‌ها از روش تحلیل مضمونی^۲ استفاده شده است. مطابق با تعریف وب و کورن (۲۰۰۱) روش تحلیل مضمونی مشتمل بر «جمع‌آوری مطالب مشابه ذیل یک مضمون و ... مقایسه این مفاهیم با نوع آرا میان افراد و گروه‌ها» است. (Kevern and Webb 2001)

در تعریفی دیگر تحلیل مضمونی را به این صورت تعریف کرده‌اند: تحلیل مضمونی «روش شناسایی، تحلیل و گزارش الگوها یا مضامین داده‌ها است». این روش از روش‌های پایه‌ای در تحلیل داده‌ها شمرده می‌شود و نقطه قوت آن آن است که محدودیت‌های مفروضات

^۱ روش تحلیل با روش گردآوری متفاوت است. لطفاً روش کتابخانه‌ای و اسنادی را به عنوان روش تحلیل بیان نکنید که واقعا نشان از عدم تسلط نویسنده به روش تحقیق دارد

^۲ Thematic Analysis

روش‌هایی همانند نظریه‌پردازی داده بنیاد^۱ و تحلیل گفتمان انتقادی^۲ را ندارد. (Braun and Clarke 2006)

جامعه و نمونه

در مرحله گردآوری داده‌ها، داده‌های موردنیاز، یعنی نظرات خبرگان در حوزه تخصیص و توزیع ارز شامل مسئولان و متولیان این امر، اساتید و کارشناسان اقتصادی و بخش ارزبر کشور موردنیاز بوده است که در این راستا اقدام به گردآوری مصاحبه‌های انجام‌شده توسط این سه گروه پیرامون موضوع ارز در کشور شده است. از آنجاکه در روش‌شناسی تحلیل مضمونی، جمع‌آوری داده‌ها هم‌زمان با تحلیل آن‌ها انجام می‌شود، جمع‌آوری داده‌ها تا مرحله اشباع ادامه پیدا نمود. بدین منظور علاوه بر گردآوری داده‌ها طی مصاحبه‌های انجام‌شده در قلمرو زمانی سالهای ۸۹ تا ۹۵، تمامی مسائل مطروحه در نوسانات ارزی اخیر در سالهای ۹۶ و ۹۷ نیز موردبررسی قرار گرفت که یافته‌های قبلی را تأیید نمود. بر این اساس کلیه مصاحبه‌های انجام‌شده طی سالهای ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴ در خصوص وضعیت ارزی کشور توسط پنج گروه گردآوری‌شده که شامل موارد ذیل است:

- مدیران ارشد اجرایی دولت‌های دهم و یازدهم: ۳۴ نفر
- نهادهای تقنینی و نظارتی: ۱۶ نفر
- بخش‌های خصوصی و دولتی ارزبر: در مجموع ۳۷ نفر
- کارشناسان اقتصادی: ۲۸ نفر

مراحل انجام و به‌کارگیری روش

گام‌های انجام یک تحلیل مضمونی به‌طور خلاصه به شرح زیر است: (Braun and Clarke 2006)

- آشنایی با داده‌ها: پیاده‌سازی داده‌ها، مطالعه مکرر و نگارش برداشت‌های اولیه
- تدوین کدهای اولیه: کدگذاری موارد جالب توجه به‌صورت سیستمی در کل متن، و انتساب بخش‌های مرتبط از متن به هر یک از کدها.
- جستجو برای مضامین: تلفیق کدهای مختلف برای دستیابی به کدهای احتمالی، و جمع‌آوری داده‌های مرتبط با آن مضمون ذیل هر یک.

¹ Grounded Theory

² Critical Discourse Analysis

- بازبینی مضمون‌ها: کنترل مضمون‌ها با کدهای استخراج‌شده و مجموعه داده‌ها، که منتج به ترسیم «نقشه مضمونی» تحلیل می‌شود.
 - تعریف و نام‌گذاری مضمون‌ها: تحلیل مکرر به‌منظور تحدید ویژگی‌های هر مضمون و مجموعه مضامین. این مرحله به تعریف روشن و نام‌گذاری دقیق هر مضمون می‌شود.
 - تدوین گزارش: آخرین مرحله تحلیل است که در آن مواردی از تحلیل‌ها را انتخاب کرده و مورد تحلیل قرار داده و ارتباط آن‌ها با سوالات و پیشینه پژوهش نشان داده می‌شود که در نتیجه گزارشی علمی از تحلیل حاصل شده است.
- پس از تحلیل داده‌ها و استخراج شبکه مضمون‌ها، نوبت به اولویت‌بندی مضامین استخراج‌شده می‌رسد. بدین منظور از روش تحلیل ماتریسی تاثیر متقابل بهره گرفته شده است که به طور عمومی و اختصاری^۱ MICMAC شناخته می‌شود.
- روش میک مک توسط گوده و دوپیرین در سال ۱۹۷۳ ایجاد شد. (Sonar, Khanzode and Akarte 2020)
- روش تحلیل ماتریسی تاثیر متقابل یا همان میک مک روشی است که بر ضرب ماتریس‌های مستخرج از تحلیل ساختاری بنا می‌شود و انتقال اثر از یک عامل بر عامل دیگر را دنبال می‌نماید. در نتیجه سلسله‌مراتبی از اثرات شناسایی می‌شود که رابطه متغیرها را روشن می‌سازد. (Godet 1994)
- این روش مبتنی بر اتخاذ نظر خبرگان و ساختاردهی به آن‌ها است. میک مک در نهایت به پژوهشگر کمک می‌کند تا ماهیت متغیرها را بشناسد و در مراحل بعدی از ساختار شناسایی شده برای دستکاری این متغیرها بهره برد. (Godet 2006)
- پس از شناسایی متغیرها، نوبت به تکمیل «ماتریس تحلیل ساختاری» می‌رسد. در این ماتریس روابط میان متغیرها سطر و ستون با طیفی از اعداد (معمولا ۰ به نشانه عدم وجود رابطه میان متغیرهای سطر و ستون، تا ۴ به معنای وجود رابطه بسیار قوی میان دو متغیر) توسط خبرگان بیان می‌شود. سپس با به توان رساندن ماتریس حاصل شده، رابطه‌های مستقیم میان متغیرها (الف بر ب تاثیر دارد و متقابلا ب به الف وابسته است) و غیرمستقیم (الف بر ب و ب بر ج اثر دارد. لذا ج به طور غیرمستقیم به الف وابسته است) شناسایی می‌گردد. در نهایت متغیرها در چهار دسته قرار می‌گیرند: (Godet and Durance 2011)

¹ Matrice d'Impacts Croisés Multiplication Appliqués à un Classement

² Structural Analysis Matrix

- متغیرهای مستقل/ورودی/تعیین‌کننده^۱: این متغیرها بیشترین تاثیر را بر دیگر متغیرها دارند، اما از متغیرهای دیگر تاثیر چندانی نمی‌پذیرند. معمولاً از این متغیرها در دستکاری و اجرای استراتژی مورد توجه هستند.
- متغیرهای متصل/میانجی^۲: هم از دیگر متغیرها تاثیر می‌پذیرند و هم بر آنها اثر می‌گذارند. چنین متغیرهایی ذاتاً در تلاطم هستند و این تلاطم را در کل سیستم منتشر می‌نمایند.
- متغیرهای وابسته/خروجی^۳: بیشترین تاثیر را از دیگر متغیرها می‌پذیرند اما اثر زیادی بر دیگر متغیرها ندارند. از این متغیرها برای رصد وضعیت کلی سیستم استفاده می‌شود.
- متغیرهای غیرمتصل^۴: نه تاثیر زیادی بر دیگر متغیرها دارند و نه تاثیر چندانی از ایشان می‌پذیرند. معمولاً این متغیرها پس‌زمینه و روندهای کلان سیستم را توصیف می‌کنند.

۴- یافته‌های تحقیق

همان‌طور که در بخش قبلی آمد، گردآوری داده برای انجام پژوهش حاضر در قالب تولید متن‌های مصاحبه یا گردآوری آن‌ها به انجام رسید. پس از گردآوری متن‌های کافی نوبت به تحلیل با روش متناسب می‌رسد که همان تحلیل مضمونی است.

تحلیل این موارد بر اساس تحلیل مضمونی منجر به احصاء تعداد ۷۴۸ عبارت (مشمول بر ۴۷ مسأله و ۳۱۰ رخداد) گردید که هر عبارت شامل یک یا چند جمله می‌شد. پس از اتمام گام کدگذاری، در نهایت ۱۰ مضمون، ذیل مسائل پژوهش شناسایی شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1 Input Variables
2 Intermediate Variables
3 Resultant Variables
4 Excluded Variables

نمونه‌ای از جدول‌های کدگذاری و شناسایی مضمون (مربوط به شناسایی مضمون نظارت جامع) در ادامه آمده است:

ردیف جمله	کد باز(آزاد)	دسته‌بندی	مسأله	مضمون
308	عدم نظارت دستگاه‌های دولتی موجب شده که حتی آن دسته واردات کنندگانی که تمام ارز ۱۲۲۶ تومانی خود را صرف واردات می‌کنند بتوانند محصول نهایی را با قیمت‌های متناسب با ارز ۱۹۰۰ تومانی در اختیار مردم بگذارند و از این طریق سودهای بزرگ و بی‌زحمتی به جیب بزنند.	عدم نظارت دستگاه‌های دولتی (فروش واردات ۱۲۲۶ به سقف قیمت ارز به مردم)	نظارت بر چگونگی مصرف دریافت کنندگان ارز مرجع و قیمت نهایی محصولات وارداتی آنها	نظارت
351	سیستم بانکی کشور در چارچوب سه قانون اصلی شامل «قانون پولی و بانکی»، «لایحه‌ی قانونی اداره‌ی امور بانک‌های دولتی» و «قانون بانک‌داری بدون ربا» فعالیت می‌کند. بر اساس قانون پولی و بانکی کشور مصوب تیر ماه ۱۳۵۱، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، به عنوان تنظیم کننده‌ی نظام پولی و اعتباری کشور و ناظر بر سیستم بانکی است. نکته‌ای که در این جا قابل بررسی است، نحوه‌ی نظارت بر عملیات بانک مرکزی و پاسخ‌گویی آن در قبال مسؤولیت‌هایی است که به عهده دارد.	نظارت بر عملکرد بانک مرکزی و پاسخ‌گویی آن در قبال مسؤولیت‌های	نظارت بر بانک مرکزی	نظارت

نظارت	نظارت بر توزیع ارز	عدم توزیع ارز بانکها منطبق با خواست بانک مرکزی به دلیل ضعف نظارت	اگر بانکها در توزیع ارز منطبق با خواست بانک مرکزی عمل نکردند به دلیل ضعف نظارت ما بوده است. بانک مرکزی می‌توانست با مدیران بانکی برخورد کند. ابزار لازم را هم داشت اما با صراف چه کنیم؟ مجوزش باطل شود صراف دیگری این کار را می‌کند یا اصلا به خیابان می‌رود.	334
نظارت	نظارت بر توزیع ارز	ضعف ابزارهای بانک مرکزی برای نظارت و برخورد با صرافی‌های متخلف	اگر بانکها در توزیع ارز منطبق با خواست بانک مرکزی عمل نکردند به دلیل ضعف نظارت ما بوده است. بانک مرکزی می‌توانست با مدیران بانکی برخورد کند. ابزار لازم را هم داشت اما با صراف چه کنیم؟ مجوزش باطل شود صراف دیگری این کار را می‌کند یا اصلا به خیابان می‌رود.	335
نظارت	نظارت بر توزیع ارز	ضعف ابزارهای بانک مرکزی برای نظارت و برخورد با صرافی‌های متخلف	در مجموع ۶۴۶ صرافی در کشور وجود دارد که ۶۲۸ صرافی از بانک مرکزی مجوز دارند، ۱۲ مورد از اتحادیه طلا و جواهر مجوز دارند و ۶ صرافی نیز فاقد مجوز هستند. ۲۵۷ سکه فروش وجود دارد که آنها هم به دلیل سودآوری اقدام به خرید و فروش ارز می‌کنند. نظارت دقیقی بر فعالیت این مجموعه وجود ندارد و به اعتقاد برخی کارشناسان این مجموعه می‌تواند نرخ ارز را با منابعی که در اختیار دارند تحت تاثیر قرار دهند	406

نظارت	نظارت بر عملیات بانکی کشور	تعدد و عدم به روز شدن قوانین ناظر بر عملیات بانک‌ها - وابستگی مدیران ارشد بانک مرکزی به دولت - وابستگی مدیران ارشد بانک مرکزی به بانکهای بزرگ - ضعف تکنولوژی در سیستم بانکی کشور و نبود دیدگاه جامع نظارتی در مقام ناظر	قوانین ناظر بر عملیات بانک‌ها، به دلیل تعدد و عدم به روز شدن جامعیت کافی برای سیستم بانکی را نداشته و به همین رو از سال‌ها پیش این قوانین در دست بررسی برای تجمیع و به روز شدن است. در کشور ما مقام نظارتی بانک‌ها بانک مرکزی بوده که علاوه بر وظایف سیاست‌گذاری پولی به این مهم نیز می‌پردازد. مجموعه عوامل یاد شده، به همراه مدیران وابسته به دولت در رأس بانک مرکزی از یک سو و بانک‌های بزرگ از سوی دیگر، ضعف تکنولوژی در سیستم بانکی کشور و نبود دیدگاه جامع نظارتی در مقام ناظر، نظارت بانکی در کشور را با مشکل مواجه نموده است.	352
نظارت	یکپارچه سازی سامانه های اطلاعاتی جهت نظارت دقیق	عدم امکان استفاده از حواله های بانکی در سامانه ثبت سفارش	پیش از این در سامانه ثبت سفارش، امکان استفاده از حواله های بانکی وجود نداشت.	17

نظارت	یکپارچه سازی سامانه های اطلاعاتی جهت نظارت دقیق	عدم رصد واردات واقعی کالا در ازای ارز دریافت شده و ثبت سفارش انجام شده به دلیل عدم اتصال سامانه گمرک، بانک و ثبت سفارش به یکدیگر	گاهی اوقات دولت برای واردات کالایی وام یا ارز اختصاص می دهد، اما در عمل مشخص نیست که کالا وارد کشور شده است یا خیر، این موضوع به دلیل عدم اتصال سامانه گمرک، بانک و ثبت سفارش به یکدیگر است. مساله این است که ما پولی را بابت کالا می دهیم که نمی دانیم آیا کالا وارد کشور شده است؛ یا خیر؛ چراکه سیستم گمرک، بانک و ثبت سفارش به هم وصل نیستند و اتفاق نظر مشترک روی کالا ندارند و لذا نمی فهمند که کالا وارد کشور شده یا نشده است	449
-------	---	--	---	-----

در نهایت مضمون های شناسایی شده عبارتند از:

- تحریم های تحمیل شده
- مصارف ارزی
- منابع ارزی
- رفتار دولت
- تقاضای سوداگرانه
- سیاست ارزی
- سیاست پولی
- فضای روانی
- اثرگذاری مدیریتی بانک مرکزی
- نظارت جامع بر بازار ارز

اما تمام این عوامل همسنگ نبوده و از تاثیر یکسانی بر زنجیره تامین صنایع ارزبر کشور برخوردار نیستند. لذا منطقی است که برای ارتقا و بهبود مدیریت تخصیص و توزیع ارز به این صنایع بر مولفه های تاثیرگذارتر تمرکز شود.

برای شناسایی ساختار حاکم بر این مولفه‌ها از منظر اثرگذاری و اثرپذیری از تکنیک MICMAC و نرم‌افزار MICMAC (نسخه ۲، ۱، ۶) استفاده شده است. به منظور استخراج داده‌های لازم برای اجرای این تکنیک از روایت مربوط به هر یک از مولفه‌ها بهره برده‌ایم. داده‌های مستخرج در قالب ماتریس تاثیرات مستقیم (MDI) ذیل ارائه شده است:

جدول ۱: ماتریس تاثیرات مستقیم مولفه‌های مؤثر بر تخصیص و توزیع ارز

	10: نظارت	9: بانک مرکزی	8: ر احساسی	7: سیاست پولی	6: سیاست ارزی	5: سفته‌بازی	4: دولت	3: تقاضا	2: منابع	1: تحریم
10: نظارت	2	2	3	2	3	2	2	1	3	0
9: بانک مرکزی	2	2	3	2	3	3	2	0	0	0
8: ر احساسی	2	3	3	1	3	3	2	0	2	0
7: سیاست پولی	3	2	3	2	2	2	2	2	2	1
6: سیاست ارزی	3	2	3	1	2	0	2	3	3	0
5: سفته‌بازی	3	2	3	3	2	3	1	2	3	0
4: دولت	3	2	3	2	2	2	0	2	2	2
3: تقاضا	2	3	3	2	3	3	2	2	3	3
2: منابع	2	2	2	2	2	2	2	2	2	0
1: تحریم	0	3	3	3	3	3	2	3	3	1

© LPSOR-EPITA-MICMAC

ویژگی‌های این ماتریس به شرح ذیل است:

جدول 2: ویژگی‌های ماتریس اثرات مستقیم

ویژگی	مقدار
اندازه ماتریس	10
تعداد تکرارها	2
تعداد صفرها	17
تعداد یک‌ها	7
تعداد دوها	43
تعداد سه‌ها	33
تعداد Pها	0
جمع	83
پر شدن خانه‌های ماتریس	83%

همان طور که در جدول ذیل مشخص است، ماتریس اثرات مستقیم در دو تکرار به ثبات رسیده است که نشان از همسازی داده‌های وارد شده در ماتریس دارد:

جدول ۳: تکرارهای منجر به ثبات ماتریس تاثیرات مستقیم

پایداری		
تکرار	اثرگذاری	وابستگی
۱	%۹۴	%۱۰۰
۲	%۱۰۰	%۱۰۰

از تحلیل داده‌های وارد شده دو نوع رابطه اعم از اثرگذاری و اثرپذیری میان مولفه‌ها شناسایی می‌شود: تاثیرات مستقیم و غیرمستقیم. در جدول ۴: رتبه‌بندی مولفه‌ها حسب اثرگذاری مستقیم (جدول سمت چپ) و غیرمستقیم (سمت راست)، و در جدول ۵: رتبه‌بندی مولفه‌ها حسب تاثیرپذیری مستقیم (جدول چپ) و غیرمستقیم (جدول راست) دیده می‌شود.

جدول ۴: رتبه‌بندی مولفه‌ها حسب اثرگذاری مستقیم (جدول سمت چپ) و غیرمستقیم (سمت راست)

رتبه	متغیر	متغیر
۱	۸ رفتار احساسی	۸ رفتار احساسی
۲	۹ بانک مرکزی	۹ بانک مرکزی
۳	۱ تحریم	۱ تحریم
۴	۲ عرضه	۲ عرضه
۵	۳ تقاضا	۳ تقاضا
۶	۴ رفتار دولت	۶ سیاست ارزی
۷	۶ سیاست ارزی	۴ رفتار دولت
۸	۱۰ نظارت	۱۰ نظارت
۹	۵ سوداگرانه	۵ سوداگرانه
۱۰	۷ سیاست پولی	۷ سیاست پولی

جدول ۵: رتبه‌بندی مولفه‌ها حسب تاثیرپذیری مستقیم (جدول چپ) و غیرمستقیم (جدول راست)

رتبه	متغیر		متغیر
۱	۸ رفتار احساسی		۸ رفتار احساسی
۲	۵ سوداگرانه		۵ سوداگرانه
۳	۶ سیاست ارزی		۶ سیاست ارزی
۴	۱۰ نظارت	▼	۳ تقاضا
۵	۲ عرضه	▼	۱۰ نظارت
۶	۳ تقاضا	▲	۲ عرضه
۷	۹ بانک مرکزی		۹ بانک مرکزی
۸	۴ رفتار دولت		۴ رفتار دولت
۹	۷ سیاست پولی		۷ سیاست پولی
۱۰	۱ تحریم		۱ تحریم

در گام بعدی ماتریس اثرات مستقیم به صورت ذیل به دست می‌آید:

نمودار ۱: نقشه اثرات مستقیم

همان‌طور که آمد، هدف از تجزیه و تحلیل MICMAC، تشخیص و تحلیل قدرت نفوذ و وابستگی متغیرها است. در این تحلیل متغیرها بر اساس قدرت نفوذ و وابستگی به چهار دسته تقسیم می‌شوند.

دسته اول شامل "متغیرهای غیرمتصل" می‌باشد که دارای قدرت نفوذ و وابستگی ضعیف می‌باشند. در این پژوهش از بین مولفه‌های شناسایی شده، موردی در این دسته قرار نگرفته است.

«متغیرهای وابسته» دومین دسته هستند که دارای قدرت نفوذ کم ولی وابستگی زیاد می‌باشند. از میان مولفه‌ها موارد ذیل در این دسته قرار گرفته‌اند:

- ۱) سیاست ارزی
- ۲) سیاست پولی
- ۳) منابع ارزی
- ۴) رفتار دولت
- ۵) تقاضای سوداگرانه
- ۶) نظارت جامع

سومین دسته «متغیرهای متصل» هستند که دارای قدرت نفوذ و وابستگی زیاد می‌باشند. این متغیرها غیر ایستا می‌باشند زیرا هر نوع تغییر در آنها می‌تواند سیستم را تحت تأثیر قرار دهد و در نهایت بازخور سیستم نیز می‌تواند این متغیرها را دوباره تغییر دهد. مولفه‌های ذیل در این ناحیه جای گرفته‌اند:

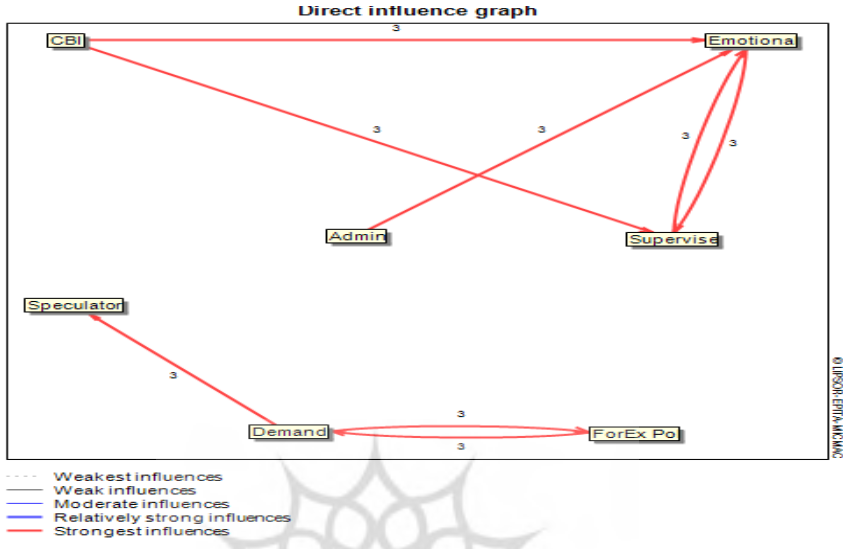
- منابع ارزی
- فضای روانی
- مدیریت بانک مرکزی

چهارمین دسته «متغیرهای مستقل/تعیین‌کننده» می‌باشد که دارای قدرت نفوذ قوی ولی وابستگی ضعیف می‌باشند که مولفه تحریم‌های تحمیل شده بر اقتصاد کشور در این دسته قرار می‌گیرد.

می‌توان گراف روابط میان مولفه‌ها حسب تاثیرات مستقیم را به صورت ذیل ترسیم نمود.

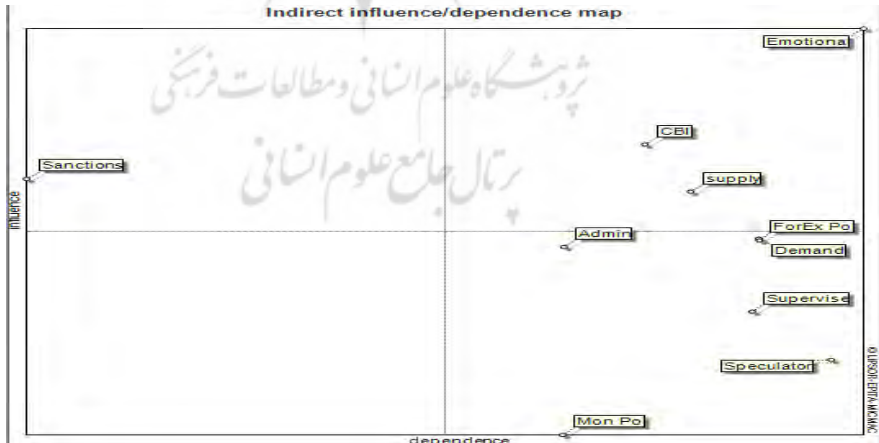

آنچه در این گراف مشخص است آن است که مولفه‌های نظارت جامع، مدیریت بانک مرکزی، و فضای روانی رابطه تنگاتنگی با یکدیگر دارند.

شکل ۱: گراف روابط مستقیم مولفه‌های ۱۰گانه

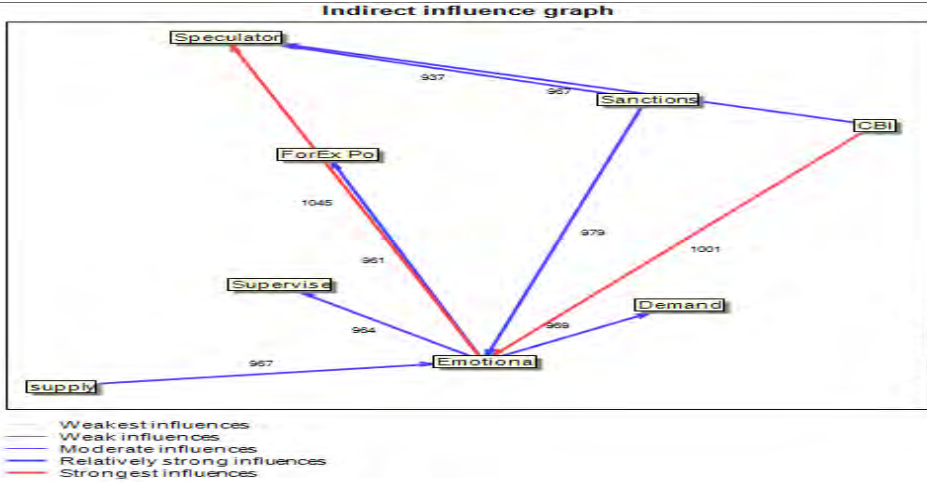
علاوه بر اثرات مستقیم، با استفاده از تکنیک Micmac می‌توان اثرات غیرمستقیم مولفه‌ها بر یکدیگر را نیز محاسبه نمود. نقشه تاثیرات غیرمستقیم نیز به صورت ذیل است.

شکل ۲: نقشه روابط غیرمستقیم

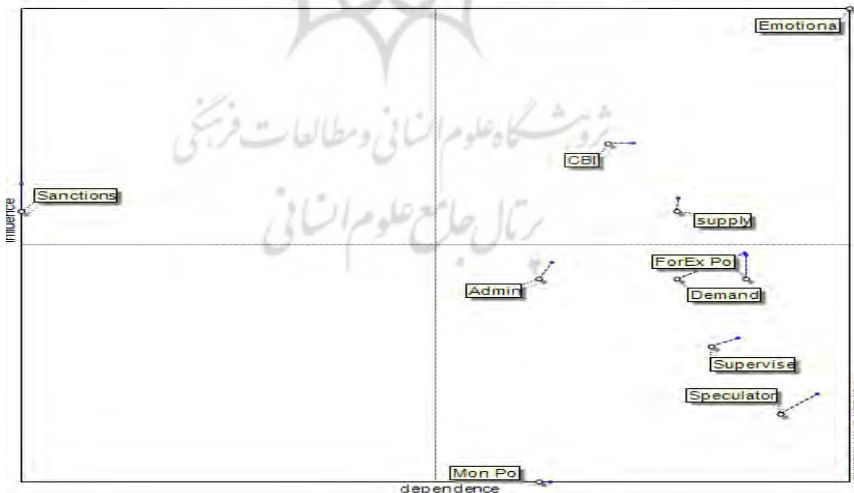
گراف مستخرج از این نقشه به شرح ذیل است.

شکل ۳: گراف روابط تاثیر غیرمستقیم

نکته حایز اهمیت در این گراف آن است که با لحاظ نمودن روابط غیرمستقیم، دو رأس در این گراف بیشترین روابط را دارند که عبارتند از فضای روانی و تقاضای سفته‌بازانه. در نهایت برای سنجش میزان پایایی نتایج در تکنیک Micmac با تطبیق دو نقشه اثرات مستقیم و غیرمستقیم نقشه جای به جایی به دست می‌آید.

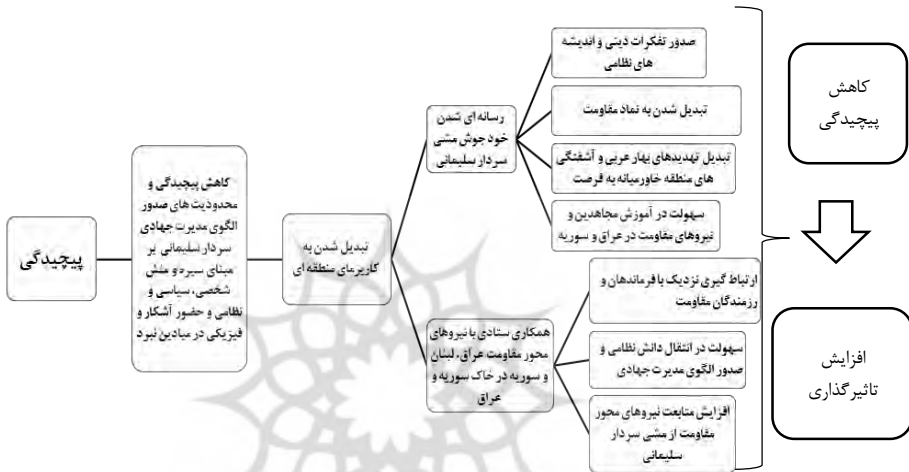
Displacement map : direct/indirect

شکل ۴: نقشه جای به جایی اثرات غیرمستقیم نسبت به مستقیم

نکته‌ای که در مورد این نقشه حایز اهمیت است، آن است که با لحاظ نمودن اثرات غیرمستقیم، علیرغم جا به جایی مولفه‌ها اما ناحیه آن‌ها تغییری نکرده است که نشان از ثبات و پایداری نتایج دارد. منظور از پایداری نتایج آن است که وقتی هم تاثیرات مستقیم و هم تاثیرات غیرمستقیم را با هم در نظر می‌گیریم (و نه فقط آثار مستقیم) باز هم ناحیه متغیرها (دسته‌بندی متغیرها) تغییری نکرده است. معنای این سخن آن است که روابط مستقیم و غیرمستقیم هم‌راستا بوده و تعارضی با یکدیگر ایجاد نمی‌کنند تا در تحلیل ترکیبی، ناحیه حضور متغیرها تغییر نماید.

۵- بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۵-۱- بحث

هدف اولی که در این مرحله از پژوهش محقق شد آن بوده است که نسبت به پژوهش‌های پیشین عوامل جامع‌تری مورد شناسایی قرار گرفتند. حال نوبت به تعیین عوامل مهم‌تر از منظر سیاست‌گذاری است. نقطه خلای که در پژوهش‌های پیشین وجود داشت آن بود که عمدتاً به توصیف وضعیت موجود می‌پرداخت یا روش یگانه‌ای (همچون هجینگ) را برای فعالان اقتصادی برای مقابله با نوسانات پیشنهاد می‌داد. پژوهش حاضر علاوه بر آنکه از منظر حاکمیتی به مسئله نوسانات بازار ارز پرداخته است، نقطه آغاز در سیاست‌گذاری بازار را هم مشخص نموده که همان متغیرهای مستقل شناسایی شده هستند.

به علاوه در این پژوهش با تعیین متغیرهای میانجی/متصل، کانال‌های انتشار نوسانات شناسایی شده که سیاست‌گذار بازار ارز می‌بایست به تثبیت این موارد بپردازد و از تمرکز بر متغیرهای وابسته بپرهیزد.

۵-۲- نتیجه گیری

همان گونه که در ابتدای مقاله ذکر شد، هدف این پژوهش آن است که عوامل موثر در نوسانات بازار ارز را شناسایی کرده و عوامل مهم‌تر را از آن میان به سیاست‌گذاران مربوطه معرفی نماید. به همین مناسبت پس از گردآوری داده‌های لازم و انجام تحلیل مضمونی ده عامل به عنوان عوامل موثر بر بازار و نوسانات ارزی شناسایی شدند که عبارت بودند از:

- تحریم‌های تحمیل شده
- مصارف ارزی
- منابع ارزی
- رفتار دولت
- تقاضای سوداگرانه
- سیاست ارزی
- سیاست پولی
- فضای روانی
- اثرگذاری مدیریتی بانک مرکزی
- نظارت جامع بر بازار ارز

با انجام تحلیل MICMAC معلوم شد که از میان عوامل احصا شده هیچ موردی در دسته عوامل غیرمتصل قرار نمی‌گیرند. اما «متغیرهای وابسته» دومین دسته هستند که دارای قدرت نفوذ کم ولی وابستگی زیاد می‌باشند. همان‌طور که گفته شد این متغیرها صرفاً نمایشگر نوسانات متغیرهای متصل و مستقل هستند و خود بر متغیرهای دیگر تاثیر بالایی ندارند. لذا سیاستگذار نباید مستقیم و پیش از انجام اقدام در زمینه متغیرهای مستقل و متصل، به سراغ آن‌ها برود از میان مولفه‌ها موارد ذیل در این دسته قرار گرفته‌اند:

- ۱) سیاست ارزی
- ۲) سیاست پولی
- ۳) تقاضای ارزی
- ۴) رفتار دولت
- ۵) تقاضای سوداگرانه
- ۶) نظارت جامع

به عنوان مثال در بسیاری از بحران‌های ارزی سالیان اخیر شاهد هستیم که سیاست‌گذاران بازار ارز برای کاهش نوسانات به دنبال برخورد با تقاضای سوداگرانه هستند، در حالی که این رفتار هرچند نمود زیادی دارد اما برخورد با آن تاثیر زیادی بر کاهش نوسانات بازار ارز ندارد.

سومین دسته «متغیرهای متصل» هستند که دارای قدرت نفوذ و وابستگی زیاد می‌باشند. این متغیرها غیر ایستا می‌باشند زیرا هر نوع تغییر در آنها می‌تواند سیستم را تحت تأثیر قرار دهد و در نهایت بازخور سیستم نیز می‌تواند این متغیرها را دوباره تغییر دهد. مولفه‌های ذیل در این ناحیه جای گرفته‌اند:

- منابع ارزی
- فضای روانی
- اثرگذاری مدیریتی بانک مرکزی

و در نهایت چهارمین دسته «متغیرهای مستقل/تعیین‌کننده» می‌باشد که دارای قدرت نفوذ قوی ولی وابستگی ضعیف می‌باشند که مولفه «تحریم‌های تحمیل شده بر اقتصاد کشور» در این دسته قرار می‌گیرد.

از منظر سیاست‌گذاران ارزی در کشور متغیر مستقل و تعیین‌کننده که همان تحریم باشد، به عنوان متغیر محیطی شناخته می‌شود که تحت اختیار مستقیم سیاست‌گذار نبوده و صرفاً می‌بایست آثار آن بر بازار ارز مدیریت گردد.

۵-۳- پیشنهادها

قبل از هرچیز خروجی این پژوهش برای سیاستگذار آن است که به ترتیب باید به سراغ چه متغیرهایی برود یا نرود. به طور کلی سیاست‌گذار باید از متغیرهای مستقل و متصل شروع نماید. از آنجا که متغیر مستقل شناسایی شده در این پژوهش «تحریم‌های تحمیل‌شده» است که امری بیرونی است، به نظر نمی‌رسد بدون تغییر سیاست‌های کلی نظام بتوان تاثیر این متغیر را کاهش داد.

به همین دلیل متغیرهای متصل شناسایی شده که ارتباط قوی با دیگر عوامل دارند، در این مسئله از منظر سیاست‌گذار بیشترین اهمیت را حایز هستند. با عنایت به موارد فوق می‌توان پیشنهادات ذیل را که برگرفته از مصاحبه‌های انجام شده هستند را به صورت خلاصه بدین صورت ارائه نمود:

- اعتماد سازی از راه شفافیت ، دعوت رسانه ملی از مسئولان جهت پاسخگویی به ابهامات نرخ ارز، توضیح صادقانه و علمی امور برای مردم باید در دستور کار سیاست‌گذاران حوزه ارز باشد تا فضای روانی مستولی بر بازار ارز اندکی آرامش یابد.
 - نوسانات جزئی از بازار هستند و در شرایط فعلی نوسانات مداوم به واسطه تاثیرگذاری عوامل محیطی با شدت بالایی در بازار ارز رخ می‌دهند. لذا سیاست‌گذاران باید از ایجاد شوک‌های بیشتر به واسطه تغییر سیاست‌های ارزی و تغییر مواضع خودداری نمایند. اعمال سیاست‌های با ثبات در بخش پولی و بازار لازمه آرامش در بازار است.
 - سطح پایین دانش اقتصادی جامعه منجر به ارایه تحلیل‌های غلط، اخبار نادرست و شایعات در بازار می‌شود و پاسخگویی مستمر مسئولان اقتصادی دولت به ابهامات با حضور در رسانه‌ها را مقتضی می‌سازد.
 - مواضع و وعده‌های مسئولان اقتصادی کشور باعث شده است که اعتماد عمومی نسبت به موضع‌گیری مسئولان کاهش یابد. پرهیز مسئولان از مصاحبه‌های بی‌مورد و غیرکارشناسی ضروری است.
 - ثبات در مقررات ارزی و بخشنامه‌های بانک مرکزی، ایجاد مقررات آسان و قابل درک برای فعالان اقتصادی، ساماندهی بخشنامه‌های ارزی و بخشنامه‌های متعدد، پیچیده، ضد و نقیض و بلا تکلیف بانک مرکزی بخش حیاتی سیاست‌گذاری فعلی در کشور است.
- راهبردهای «خودداری از برخورد پلیسی»، «حذف انگیزه سفته‌بازی» و «شفاف‌سازی بازار ارز» برای تثبیت بازار ارز پس از نوسانات، و نیز پرهیز از شوک درمانی در بازار ارز به بازگشت اعتماد به این بازار یاری خواهد داد.

۶- منابع

۶-۱- منابع فارسی

مقاله‌ها

- ۱) بختیاری، حمید؛ نقدی، یزدان (۱۳۹۴) بررسی اثر کسری بودجه بر نوسانات ارزی در اقتصاد ایران، دانش حسابرسی، 176-153:
- ۲) شجری، هوشنگ؛ نصراللهی، خدیجه (۱۳۷۷) تغییر ساختار بازار سرمایه و بحران مالی کشورهای جنوب شرقی آسیا، پژوهشنامه بازرگانی
- ۳) فخرایی، سیدعنایت اله؛ احمدی، حمیده (۱۳۹۰) بررسی عوامل مؤثر بر نوسانات درآمدهای ارزی صادرات غیرنفتی ایران، اقتصاد مقداری (بررسیهای اقتصادی)-123-149.
- ۴) کازرونی، علیرضا، حسن نژاد دانشمند، الناز؛ منیعی، امید (۱۳۹۳) بررسی اثر نوسانات ارزی بر الگوی صادراتی ایران (رهیافت غیر خطی، مارکف سویچینگ)، مطالعات اقتصادی کاربردی ایران (مطالعات اقتصادی کاربردی، 246-219:
- ۵) مطهری، محب اله، لطفعلی پور، محمدرضا؛ احمدی شادمهری محمدطاهر (۱۳۹۴) ارائه یک الگوی هشدار پیش از وقوع نوسانات ارزی در بازار ارز ایران: روش مارکوف سوئیچینگ گارچ، نظریه های کاربردی اقتصاد، 92-71
- ۶) نجارزاده، رضا، آقایی خوندابی مجید؛ رضایی پور محمد (۱۳۸۸) بررسی تاثیر نوسانات شوک های ارزی و قیمتی بر شاخص قیمت سهام بورس اوراق بهادار تهران با استفاده از رهیافت خودرگرسیون برداری، پژوهش های رشد و توسعه پایدار (پژوهشهای اقتصادی) 175-147.
- ۷) نظربند، غلامرضا (۱۳۷۹) مدیریت خلاق رویارویی با نوسانات ارزی "مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان، 100-79: 1-2, no. 11,

کتاب‌ها

- ۱) زمانی فراهانی، مجتبی (۱۳۷۲). پول، ارز و بانکداری. چاپ ۲. تهران.
- ۲) میشکین، فردریک (۱۳۹۰) اقتصاد پول، بانکداری و بازارهای مالی، ترجمه احمد شعبانی، تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام

گزارش‌ها

- ۱) عادل‌ی، محمدحسین. (۱۳۷۱). *نرخ ارز و اصلاحات اقتصادی*. تهران: موسسه تحقیقات پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- ۲) کاویانی، زهرا، عبداللهی، محمدرضا (۱۳۹۹). *اظهار نظر کارشناسی درباره: «طرح تخصیص ارز با نرخ ترجیحی به کالهای اساسی»*. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

منابع اینترنتی

- ۳) مقام معظم رهبری. (1391, 06 02). *بیانات در دیدار رئیس‌جمهوری و اعضای هیأت دولت*.

۶-۲- منابع لاتین

Articles

- Braun, Virginia; Clarke, Victoria (2006) Using thematic analysis in psychology., *Qualitative Research in Psychology* 3, no. 2: 77-101.
- Kevern, Jennifer; Webb, Christine (2001) Focus groups as a tool for critical social research in nurse education, *Nurse Education Today*, 2001: 323-333.
- Sonar, Harshad, Vivek Khanzode, and Milind Akarte. "Investigating additive manufacturing implementation factors using integrated ISM-MICMAC approach." *Rapid Prototyping Journal*, 2020.

Books

- Godet, Michel (1994). *From anticipation to Action*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Godet, Michel (2006) *Creating Futures*. 2nd. France: Economica Ltd.
- Godet, Michel; Durance, Philippe (2011) *Strategic Foresight*. UNESCO Publishing.

Reports

- Bank for International Settlements. (2016). *Triennial Central Bank Survey of foreign exchange and OTC derivatives markets in 2016*. Basel, Switzerland: Bank for International Settlements.

